

PREFAȚĂ

Această carte a pornit din nevoia de a clarifica criza în care România a intrat. Din multe puncte de vedere, criza României este diferită de cea a celorlalte țări.

Este evident că ieșirea din orice criză poate fi bună sau proastă. Asta depinde de cum o înțelegem.

Cartea a pornit și de la o nemulțumire față de două practici din sociologia românească actuală:

Una empirică. Am asistat la o explozie a cercetării empirice. O mulțime de date despre realitatea noastră. Constat însă că datele nu vorbesc prin ele însele. Par să fie mute. Sau poate noi nu le punem acele întrebări la care să obținem răspunsuri interesante. Avem în față o mulțime de tabele pe care le facem cu mult efort, și, după ce le avem, ne mirăm: ei și ce? Problema critică a sociologiei românești actuale este deci să facem ca datele să vorbească interesant.

Una teoretică. Am învățat foarte mult de la sociologia occidentală. Dar am căutat să găsesc răspunsuri la întrebarea care în România e vitală: ce poate sociologia să facă pentru schimbarea „lumii” sale? Surpriză. Am găsit în sociologia occidentală o acumulare enormă de cunoaștere despre cum să descrii realitatea socială și cum să explici „un fapt social prin alte fapte sociale”. Și critici acide ale societății existente. Foarte puțin despre cum să schimbi societatea. Dar tocmai asta este de interes pentru sociologul român: cum să schimbi societatea trecută și cum să construiești o Românie prosperă de tip european.

Societatea, în care sociologia românească s-a dezvoltat în mai mult de un secol, nu era *bună* așa cum era. Ea nu trebuia doar perfecționată, ci schimbată structural. Societatea trebuia regândită, reconstruită pe alte baze. De la sociologie se aștepta ca ea să contribuie la schimbarea lumii în mai bine. Și *Școala lui Gusti* s-a concentrat pe această problemă.

Și în anii 70-80, sociologii români au lansat un program centrat pe dezvoltarea/ diagnoza problemelor sociale, strategii de schimbare socială. S-au publicat multe cărți și studii. După 1989, Institutul de Cercetare a Calității Vieții și-a asumat și el un asemenea obiectiv. Institutul a lansat un program pe tema dezvoltării sociale proiectate. Trei cărți au fost publicate pe această temă, dintre care probabil cea mai importantă este *Enciclopedia schimbării sociale*, 2017.

E nevoie de o nouă paradigmă, pe care eu o numesc **paradigma schimbării sociale proiectată**. În sociologie nu am găsit decât elemente ale acestei paradigme. E cazul să constatăm că societatea românească nu se schimbă de la sine așa cum am dori. De fapt ea se schimbă, dar nu suficient de repede și de bine. Ce ne-a frustrat pe noi, sociologii, este faptul că politic s-a considerat că sociologia românească nu trebuie să fie solicitată să participe la procesul de construcție socială globală a României. Este suficient să se ocupe de probleme sectoriale.

Am fost invitat în 2023 să țin un discurs la Academia Română pe o temă importantă a sociologiei românești. Dificil de găsit o asemenea temă. Cu 100 ani înainte, Dimitrie Gusti a prezentat un discurs centrat pe întrebarea ce trebuie să facă sociologia românească pentru dezvoltarea societății noastre. După multe căutări am înțeles că nu puteam alege decât ***Sociologia și visul României***.

Anul trecut un grup de colegi din *Institutul de Cercetare a Calității Vieții* a ajuns la concluzia că România se confruntă cu o criză profundă. Și sociologia actuală nu a dat atenție suficientă temei crizei sociale. Sunt în elaborare două noi cărți. O carte cu studii centrate pe diferitele aspecte ale crizei, și aceasta care încearcă să prezinte o viziune globală a crizei României actuale.

Cartea oferă o imagine a stării României **în cifre** în perioada de 33 de ani ai tranziției. De aceea ea este plină de grafice și tabele. Am utilizat indicatori publici social-economici despre România și despre țările Uniunii Europene. Dar și indicatori produși de sociologie.

Pe baza cifrelor, cartea oferă o imagine cum au trăit românii, obiectiv și subiectiv, tranziția.

Complementar, am realizat că o asemenea analiză ridică o problemă teoretică și una metodologică insuficient limpezită. Două capitole sunt dedicate acestor teme.

Teoretic. Se propun clarificări necesare ale **teoriei crizei**, unul dintre conceptele fundamentale ale teoriei generale a sistemelor sociale, căruia însă sociologia i-a dat o atenție marginală.

Metodologic. În ultimii ani a avut loc o explozie a **indicatorilor subiectivi**. Constat însă că domină un model confuz, dacă nu chiar greșit, al **distribuției indicatorilor subiectivi**. Un capitol propune un model al distribuției datelor subiective pe care ne așteptăm să-l găsim în sistemele sociale aflate în stare de criză sau de echilibru/dezvoltare.

Ce date relevante să alegem? Evoluția social-economică a lumii s-a desfășurat până în 2020 într-un pattern „normal”. În perioada 2020-2023 s-au petrecut multe fluctuații care generează o imagine mai confuză: o situație de criză. De aceea, pentru a înțelege procesul, voi folosi de multe ori anii 2015-2019. În alte locuri am considerat necesar să utilizez și date din 2020-2023.

O precizare tehnică. Pentru a înțelege situația actuală a României, este important să o raportăm la celelalte țări ale Uniunii Europene. Pentru ca aceste comparații să aibă un sens clar, voi folosi patru grupe de țări din Uniunea Europeană¹: țările **UE 27**, media tuturor țărilor din UE existente la un moment dat; țările **UE16**, țările europene cu tradiție de societate capitalistă, cu o evoluție diferită de sistemul comunist sovietic (pentru simplificare le voi numi convențional „țări occidentale”); țările **UE8/9** sunt țările foste socialiste, „în tranziție”, dar am tratat separat România și Bulgaria care, așa cum cartea va

¹ Lista statelor membre ale Uniunii Europene. **UE16**: Austria, Belgia, Cipru, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Malta, (Marea Britanic), Olanda, Portugalia, Spania, Suedia. **UE8**: Estonia, Letonia, Lituania, Polonia Republica Ceha, Slovacia, Slovenia, Ungaria, (Croația). Distinct sunt tratate România și Bulgaria.

argumenta, prezintă diferențe substanțiale nu numai față de țările vestice, occidentale, ci și față de celelalte țări foste socialiste. Etichetele utilizate, UE27 și UE8, trebuie considerate oarecum convenționale. În ultimul timp, în UE a intrat cazul Croației. A plecat UK. Apare o problemă statistică: Este cazul UE8/9. Cele mai multe date pe care le avem se referă la UE8. Foarte recent a intrat Croația, deci grupul a devenit UE9. Dar pentru simplificare voi folosi eticheta UE8, chiar dacă unele date recente includ și Croația. Grupurile au un profil distinct care nu se modifică dacă se scoate sau se adaugă un component.

CUPRINS

Prefață	5
---------------	---

CAPITOLUL 1.

Cum a intrat criza în gândirea actuală	9
Criza instalată în ultimii 3 ani	9
Teoria crizei în sociologie	10
Trei paradigme ale „crizei sociale”	12
Criza în paradigma acțiunii sociale	12
Criza în paradigma sistemelor sociale	13
Criza în paradigma sociologiei constructive: alternative, evaluarea alternativelor, alegerea dintre ele	16

CAPITOLUL 2.

Ce modele de dezvoltare socială sunt în Europa în competiție	23
Europa: comunalitate și varietate	23
Două modele sociale în fața țărilor în tranziție	24
Modelul global-național de societate	24
Modelul neoliberal – mondialist	25
Cum se explică opțiunea țărilor europene occidentale?	26
Transferul experienței occidentale spre țările în tranziție	27

CAPITOLUL 3.

Două viziuni strategice în fața României	30
Viziunea global-națională: Strategia Postolache	30
Viziunea mondialistă-neoliberală: FMI și Banca Mondială	32

CAPITOLUL 4.

Tranziția României: Reforma economică	36
1990: Reforma economică în România	36
Impactul reformei asupra structurii economiei	40
Pierderea oportunităților ocupaționale	45
Beneficiile integrării în UE	49
Reforma economică: câteva concluzii	49

CAPITOLUL 5.	
Reforma statului: Stat mare sau stat mic?	51
CAPITOLUL 6.	
Starea socială obiectivă a comunității românești	59
CAPITOLUL 7.	
Sărăcia și polarizarea socială	71
Este îngrijorat factorul politic de sărăcirea populației?	79
Cine a plătit costul tranziției?	80
Polarizarea socială	81
CAPITOLUL 8.	
Starea subiectivă a României: teorie și metodologie	83
Două tipuri de indicatori subiectivi	83
Cum interpretăm datele subiective	84
CAPITOLUL 9.	
Starea subiectivă: 1990–2010 a României în perioada tranziției: stare de normalitate sau de criză?	91
CAPITOLUL 10.	
Starea subiectivă a României: 2010–2023	113
Câteva concluzii: Prin ce fel de criza trece România și cum putem să ieșim din ea?	118
Criza economică	119
Criza socială	120
Criza statului	121
Criza democrației	123
Ieșirea din criză	124
Bibliografie	127